

O ROZWOJU KORALOWCÓW

Koralowce (gromada Anthozoa) są staną, prymitywną grupą jamochłonów, ważną ze względu na dość dobrze zbadaną i nader urozmaiconą filogenezę i na wielką wartość biostatystyczną i facjalną.

Naturalna systematyka koralowców nie jest jeszcze dotychczas ustalona. Jednym z przyjętych dziś w paleozoologii jest podział następujący:

gromada *Anthozoa* koralowce

1. podgromada *Alcyonaria* (= *Octocoralla*)
2. podgromada *Zoantharia*
nadrząd *Madreporaria*

1. rząd *Tabulata*
2. rząd *Tetracoralla*
3. rząd *Hexacoralla*.

Alcyonaria, czyli koralowce ośmiopromienne, mają przeważnie szkielet rogowo-wapienny, w którym występować mogą igielki wapienne (*spiculae*), o nieregularnym kształcie, znane jako szczątki kopalne od mezozoiku. Tą mikrostrukturą różnią się *Alcyonaria* zasadniczo od *Zoantharia*, u których obok form nie wytwarzających szkieletu (*Actinaria*) istnieją *Madreporaria* o szkielecie wapiennym zbudowanym z włókien lub „płatków“ kalcytu. W kambrze nie znamy kopalnych szczątków koralowców, przypuszczalnie nie tworzyły one wówczas części twardych i prawdopodobnie żyły poruszając się swobodnie na dnie morza. Taki tryb życia wykształcił zapewne dwuboczną symetrię, która jest charakterystyczna dla większości koralowców paleozoicznych, tj. dla *Tetracoralla*. Taka bilateralna symetria występuje w ich ontogenezie i zachowuje się często w stanie dojrzałym koralita.* W rozwoju filogenetycznym koralowców widoczna jest tendencja do zastępowania dwubocznej symetrii przez promienistą, jako wynik przystosowania do życia osiadłego. W mezozoiku koralowce z rzędu *Hexacoralla* w budowie szkieletu osiągnęły symetrię radialną, która jednakże tylko maskuje do dziś trwającą symetrię bilateralną, uwiadczniającą się w budowie części miękkich. W kambrze istniały rafotwórcze *Archaeocyathidae* o szkielecie wapiennym. Miały one pewne charakterystyczne cechy wspólne dla gąbek i dla koralowców, mianowicie porowatość ścian obok przegród podłużnych (*septa*) i poprzecznych (*tabulae*). Dziś

* Koralit jest to szkielet wytworzony przez jednego osobnika w odróżnieniu od szkieletu kolonii utworzonej przez liczne ze sobą połączone osobniki, zwanego koralowiną.

Archaeocyathidae zaliczane bywają do gąbek jako oddzielna grupa. Właściwie *Anthozoa*, a mianowicie najstarsze *Tabulata* (*Halysites*) i *Tetracoralla* pojawiły się dopiero w górnym ordowiku.

Tabulata są rozpowszechnione w paleozoiku, nieliczne formy występują w triasie. Mają one budowę prostą, lecz znane są wyłącznie jako formy kolonialne. Brały wybitny udział w tworzeniu paleozoicznych raf, nie objawiając przy tym tak sprecyzowanych wymagań facjalnych jak *Tetracoralla*. Występują bowiem w osadach płytkiego morza; lecz trafiają się także w łupkach szarogłazowych w mułowcach, w manglach i w wapieniach. Ich szkielet wapienny jest zbudowany z drobnych rurek, zebranych w masywne, krzaczące lub hańcuszkowate kolonie. Ściany *tabulae* i początkowe kolcowate *septa* są zbudowane z równoległe ustawionych włókienek kalcytu. Prawie wszystkie typy kolonii istnieją już w sylurze i niewiele się zmieniają w całej erze paleozoicznej. Pochodzenie *tabulatów* nie jest znane. Prawdopodobnie jest to grupa polifiletetyczna. Niektórzy paleontologowie uważają *Tabulata* za grupę wyjściową, z której powstać mogły *Tetracoralla*, inni zaś wyprowadzają niektóre *Tabulata* (*Favositinae*) z prostych koralowców czteropromiennych (*Pholidophyllum* wg Wedekinda 1937).

Tetracoralla znane są z górnego ordowiku i już wtedy są zróżnicowane. Obok siebie istnieją *Streptelasmacea*, formy osobnicze, dochodzące do wielkich

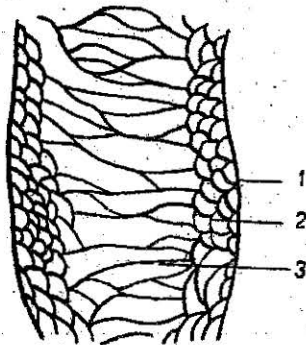

Rys. 1. Przykład koralowca o budowie jednostrefowej, *Columnaria* (ordowik-dewon) przekrój podłużny koralita, pow. 4 X (wg Soshkiny) 1 ściana, 2 tabuła kompletna

rozmiarów, posiadające długie *septa* spiralnie zwinione w środku kielicha i fałszywy słupek. Jako przegródy poziome istnieją tylko *tabulae*. Są to koralowce

„jednostrefowe“ (rys. 1) w odróżnieniu od „dwustrefowych“ (rys. 2), mających tabulę i dissepimenta, rozpowszechnionych przede wszystkim w sylurze i dewonie. W karbonie zaś rozwijają się koralowce o najbardziej skomplikowanej budowie wewnętrznej,

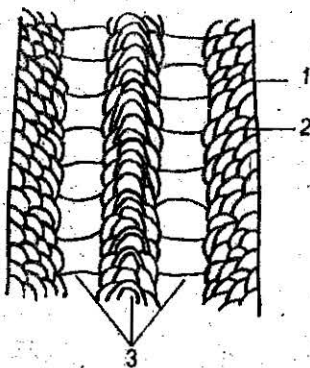
Rys. 2. Przykład koralowca o budowie dwustrefowej *Schliteria* (dewon) przekrój podłużny koralita, pow. 4x (wg Soshkini) 1 ściana, 2 dissepimenta, 3 tabuła niekompletna

„trójstrefowe“ (rys. 3). Obok osobniczych *Streptelasma* istnieją w ordowiku również koralowce kolonialne *Columnariidae* i występują *Heliolitacea*, których przynależność systematyczna dotychczas nie jest ustalona, gdyż zaliczane bywają do *Tetracoralla* lub do *Alcyonaria*. Ta różnorodność form, występowanie koralowców kolonialnych i wielkie rozmiary koralitów osobniczych świadczą o istnieniu i rozwoju przodków, zapewne bezszkieletowych, już w okresie kambryjskim.

W celu stwierdzenia związków filogenetycznych u *Tetracoralla* ważne jest zbadanie rozwoju osobniczego. Dlatego wykonuje się seryjne poprzeczne szlify w części proksymalnej koralita. Stwierdzono, że *Tetracoralla* w przeważającej części zakładają septa parami, najpierw główne i przeciwległe, potem jedną parę bocznych septów, następnie drugą parę bocznych. Zakładają więc, podobnie jak *Hexacoralla* mezozoiczne i kenozoiczne 6 protoseptów, lecz kolejno i parami. Dalsze septa, tzw. metasepta, pojawiają się również parami, lecz tylko w 4 sektorach, a 2 sektory obok tzw. septum przeciwległego ulegają atrofii (rys. 4). Stąd pochodzi ich nazwa *Tetracoralla*. W literaturze paleontologicznej często zamiast *Tetracoralla* używana jest nazwa *Rugosa*, wprowadzona przez autorów francuskich Edwards i Halme (1850) dlatego, że na powierzchni zewnętrznej koralita widoczne są bruzdy, odpowiadające septom we wnętrzu kielicha, poza tym istnieją poprzeczne zmarszczenia epitki, odpowiadające kolejnym fazom przyrostu.

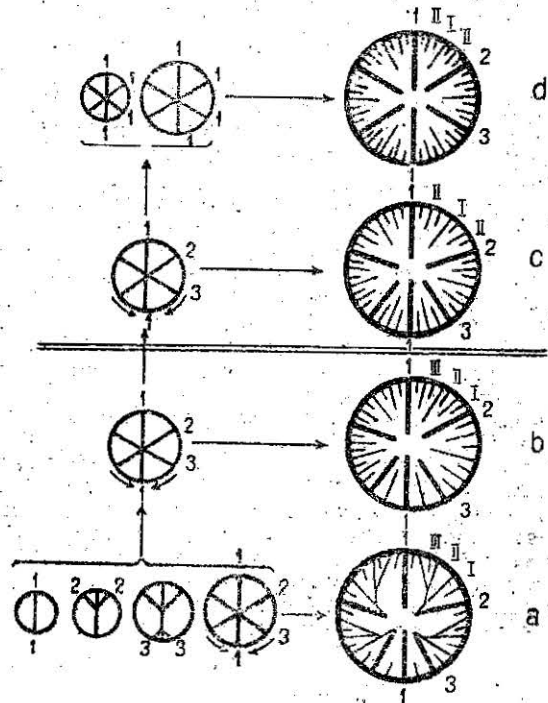
Rugosa zostały częściowo dokładniej zbadane i stwierdzono, że rodzaje nowych szczepów rozwoj-

Rys. 3. Przykład koralowca o budowie trójstrefowej. *Dibunophyllum* (karbon) przekrój podłużny koralita (wg Soshkini), 1 ściana, 2 dissepimenta, 3 tabuła niekompletna złożona z części aksjalnej i periaksjalnej

wych pojawiają się nagle w postaci małych osobników o wysokości kilku mm i w rozwoju dalszym stopniowo powiększając swój wzrost (*Pexiphyllum* z frasnem Wietrzni). Na początek rozwoju filogenetycz-

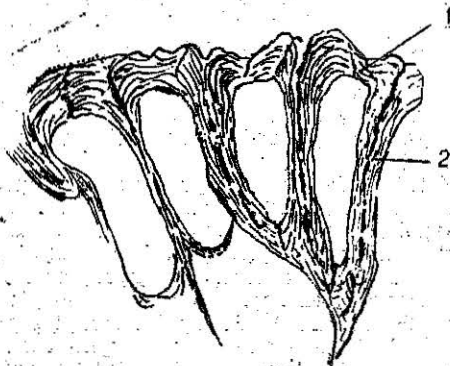
nego najstarsi przedstawiciele rodziny lub podrodziny mają budowę bardzo prostą, odznaczającą się istnieniem pełnych tabul, sięgających od ściany do ściany, brakiem dissepimentów oraz obecnością stereoplazmy w części proksymalnej koralita. Ze stereoplazmy zbudowane są pewne części szkieletu, o strukturze warstwowej. Występuje ona także w tabulach, dissepimentach i w epitecie. Taką prostą budowę mają najprymitywniejsze formy z eiflu Grzegorzowic, a mianowicie najstarsi przedstawiciele podrodziny *Pachyphyllinae*, u których septa są proste i ustawione wyraźnie według symetrii dwubocznej. W dalszym rozwoju filogenetycznym redukuje się stereoplazma, septa stają się dłuższe i zwijają się w środku kielicha, a symetria dwuboczna ustępuje pozornej promieniastej. Tabulae stają się złożone, gdyż po ich bokach (część periaksjalna) lub na ich środkach (część aksjalna) dochodzą dopełniające płytki. W części peryferycznej koralita dissepimenta stają się obfite i tworzą tzw. dissepimentarium, mogące przewyższać szerokością tabularium. W dalszym rozwoju septa stają się cienkie i silnie występują wtedy na nich boczne wyrostki, listewki (*carinae*). Niekiedy peryferyczne

Rys. 4. Rozwój aparatu septalnego koralowców od symetrii bilateralnej rugozów (a, b) do symetrii promieniastej u *Hexacoralla* (c, d), schemat uproszczony (wg Schindewolf)

końce septów ulegają redukcji, a pomiędzy ścianę i zewnętrzne końce septów wchodzi pęcherzyki brzeżne (typ lonstaloidalny). Koralowce osobnicze żyć mogą we wszystkich głębokościach, są niezależne od facji, gdyż występują w mułkach, marglach i wapieniach. W najwyższym stadium filogenetycznym *Rugosa* tworzyć mogą kolonie i mają wtedy wymagania sprecyzowane, zwłaszcza gdy biorą udział w tworzeniu raf. Występują wtedy wyłącznie w facji wapiennej. Ich udział w budowie rafy paleozoicznej jest drugorzędny, gdyż głównym czynnikiem rafotwórczym są stromatopory i *Tabulata*, jak to stwierdził Jakowlew (1911). Wedekind (1937) zaobserwował, że stadium kolonialne u rugozów świadczy o ich wielkiej specjalizacji i znamionuje bliskie wymarcie. Obserwacje poczynione na rugozach w Górach Świętokrzyskich wykazały jednak, że stadium kolonialne

może powtarzać się kilkakrotnie lub trwać długo w filogenezie jednego szczepu, jeśli tylko istnieją odpowiednie warunki ekologiczne. W rodzinie *Disphyllidae* znany jest rodzaj *Hexagonaria* Gürich o kolonii masywnej, rozpowszechniony we frasnii geantykliny kieleckiej, a występujący już w eiflu Miłoszowa.

Rys. 5. Blaszkowata mikrostruktura septów u rodzaju *Zaphrentoides* (karbon) przekrój poprzeczny części kielicha, pow. 12 x (wg Wanga), 1 pseudoteko, 2 septum.

Stwierdzono również, że kolonie masywne rugozów ulec mogą wtórnemu uproszczeniu i przyjąć budowę krzaczastą (np. *Pachyphyllum* z górnego frasnii kolonii masywnej przyjmuje postać wiązkowatą).

Cechą trwałą w obrębie wyższych jednostek systematycznych u rugozów jest mikrostruktura septów. Paleontolog chiński Wang poznał wartość tej cechy i oparł na niej systematykę rugozów (1950). Odróżnia on septa o budowie blaszkowatej, włóknistej i trabekularnej. Septa o budowie blaszkowatej są zbudowane z równoległych warstw kalcytu (rys. 5). Taka budowa występuje często w podrzędzie *Zaphrentoidea*, trwającym od syluru do permu. Przeważnie jednak mikrostruktura jest niejednakowa. W podrzędzie *Caniniacea* (karbon, perm) przeważa budowa włóknista, włókienka kalcytu są ustawione prostopadle do osi septum (rys. 6). Podobną budowę włóknistą ma szkielet tabulatów. Natomiast w podrzędzie *Streptelasmacea*, trwającym od ordowiku do permu, przeważa element trabekularny. Tutaj włókna są ustawione radialnie wokół środka zwapnienia. W ten sposób powstają beleczki (trabeculae) i takie septum ma mikrostrukturę trabekularną (rys. 7), która jest rozpowszechniona zwłaszcza wśród *Hexacoralla*.

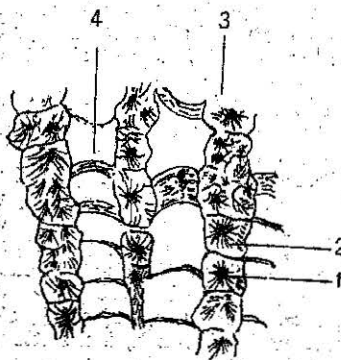

Rys. 6. Włóknista mikrostruktura septów u rodzaju *Verbeekiaella*, podrząd *Caniniacea* (perm), przekrój poprzeczny dwóch septów z włóknkami ustawionymi prostopadle do osi septum, pow. 12x (wg Wanga).

Swoisty charakter mają rugozy karbońskie. Charakteryzuje je obecność słupka (columella) i wysokich kopulastych tabul. Te cechy pojawiają się już w górnym frasnii. Niewiele wiemy o koralowcach górno-dewońskich, zwłaszcza o fałszywych, które w ogóle są rzadkie. W dolnym karbonie brak wszystkich tych rodzajów rugozów, które były rozpowszechnione

w dewonie. Rodzaj *Zaphrentoides* natomiast, rzadki w górnym dewonie jest bardzo rozpowszechniony w dolnym karbonie i stanowi przewodnią formę dla kulumu. Morfologia jego szkieletu jest bardzo prosta. Przeważa symetria bilateralna, a w podłużnym przekroju koralowiec jest jednostrefowy. Wedekind podkreśla, że rozpowszechnione w górnym karbonie koralowce trójstrefowe z podrzędu *Caniniacea*, które przed karbonem nie były znane, powstały nie z form dwustrefowych dewońskich, bardzo już wyspecjalizowanych, lecz wyszły z form jednostrefowych z rodzaju *Zaphrentoides*. Z nich bowiem rozwinęły się dwustrefowe formy (*Caninia*) i w dalszym rozwoju powstały trójstrefowe (*Dibunophyllum*). Szczyt rozwoju mają *Zaphrentoidea* w karbonie, w permie zaczyna się ich regresja. *Rugosa* permskie zostały opracowane przez licznych paleontologów, m. in. znana specjalistka radziecka Soshkina opracowała faunę pochodzącą z Urалу, a Schindewolf *Tetracoralla* z wyspy Timor. Według badań tego autora w permie występują *Pterophyllidae* z podrzędu *Caniniacea*, które mają wielkie znaczenie filogenetyczne w rozwoju koralowców, z nich bowiem jego zdaniem powstały *Hexacoralla*, które pojawiły się w triasie (rys. 8).

Dziś żyjące *Hexacoralla* w odróżnieniu od rugozów mają szkielet zbudowany według symetrii wybitnie radialnej i ontogenezę odmienną, gdyż protosepta pojawiają się równocześnie w ilości 6, a nie parami jak

Rys. 7. Trabekularna mikrostruktura septów u rodzaju *Macgeea* podrząd *Streptelasmacea* (dewon), przekrój poprzeczny 3 septów z poprzecznie przekrojonymi trabekulami, pow. 12 x (wg Wanga) 1 ciemny ośrodek zwapnienia, 2 radialnie umieszczone włókienka kalcytu, 3 septum, 4 disseptimentum.

u *Tetracoralla*. Dalsze metasepta pojawiają się również cyklicznie, a mianowicie w ilości 6, 12, 24 itd. Oba rzędy *Tetracoralla* i *Hexacoralla* występują bezpośrednio po sobie, bez przerwy czasowej, gdyż *Rugosa* wymierają w permie, *Hexacoralla* natomiast pojawiają się w triasie. Poza tym istnieją (według Schindewolfa) cechy łączące obie grupy, mianowicie u niektórych triasowych i jurajskich *Hexacoralla* pojawiają się protosepta jeszcze parami i metasepta występują w małej jeszcze ilości w 2 sektorach obok septum przeciwnego (rys. 4). U rugozów natomiast te sektory uległy redukcji. U niektórych koralowców czteropromiennych pojawiają się dłuższe metasepta w środku poszczególnych sektorów i wraz z dłuższymi protoseptami i nieco krótszymi metaseptami tworzą jak gdyby 3-4 cykle przegród. Pozornie przypominają takie *Rugosa* radialną symetrię koralowców sześciopromiennych i cykliczność ich septów. Tendencja do osiągnięcia symetrii promienistej trwa u rugozów w ciągu całego ich istnienia i spowodowana jest przystosowaniem się do życia osiadłego. W stadium dojrzałym osobnika prawie wszystkie *Tetracoralla* posiadają pozornie promieniste ustawione septa.

Hexacoralla różnią się od *Tetracoralla* cechą jakościową: protosepta przestają pojawiać się parami i występują równocześnie. Zmiana ta nie wytwarza się w powolnym progresywnym rozwoju, lecz nagle, skokowo i w bardzo wczesnej ontogenezie. Siewiercowa (1931) nazwała taką zmianę wczesno-ontogenetyczną „archallaxis”. W ten sposób pojawiają się jednostki systematycznie wyższe.

Dzisiaj żyjące *Hexacoralla* nie osiągnęły jeszcze całkowicie symetrii radialnej, gdyż części miękkie polipa są zbudowane według symetrii dwubocznej. Symetria promienista jest jak gdyby tylko nałożona na zamaskowaną w ten sposób symetrię dwuboczną ruzogów.

W erze mezozoicznej *Hexacoralla* silnie się różnicują, wytwarzają formy osobnicze proste i wyspecjalizowane oraz kolonie i biorą czynny udział w budowie raf. Wprowadzają nowy element morfologiczny do budowy szkieletu, a mianowicie: ścianą ruzogów jest pseudoteką powstałą przez poszerzenie się i zekleknięcie peryferycznych końców septów albo sama epiteka tworzy ścianę koralita. U koralowców sześciopromiennych natomiast powstają pomiędzy peryferycznymi końcami septów u licznych rodzajów oddzielne trabekule. Ściana taka zwana jest ścianą właściwą (*eutheca*). Poza tym wykształcają *Hexacoralla* nową część w budowie kolonii, tzw. cenenchym. Wydziela go gąbczasta część miękka (*cenosark*), łącząca poszczególne polipy. Z cenosarku wyrastają u *Hexacoralla* przeważnie młode pączki (pączkowanie cenenchymatyczne) i w ten sposób kolonie rozrastają się szybko wszcz.

Od trzeciorzędu następuje szybki rozwój ilościowy koralowców sześciopromiennych i wielkie ich zróżnicowanie. Bardzo rozpowszechnione są formy osobnicze, mogące żyć w morzu niemal we wszystkich szerokościach i nawet w wielkich głębokościach (do 2730 m według Durhama 1949). Prawie najważniejszym czynnikiem rafotwórczym w morzach tropikalnych są obecnie koralowce z rodziny *Madreporariidae*, które wypierać mogą inne organizmy przez szybką budowę szkieletu silnie porowatego i lekkiego i przez obecność cenenchymu szybko rozrastającego się ku bokom.

Formy osobnicze drobne, żyjące w różnej głębokości morza, nie przedstawiają wartości jako skamieniałości przewodnie, gdyż nie zmieniają się szybko, lecz służą jako wskaźniki głębokości i ciepłoty wody. Natomiast formy kolonialne o wymaganiach bardzo sprecyzowanych, wchodzące w skład raf koralowych, są krótkotrwałe i jako takie posiadają znaczenie skamieniałości przewodniej. Ich występowanie w płytkim morzu (do 40 m) jest ważnym wskaźnikiem paleogeograficznym, gdyż na tej podstawie stwierdzić można granice lądów i mórz lub pływiczny w geosynklinach.

	ordo- wik	sylur	de- won	kar- bon	perm	trias	jura	kreda	trzecio- rząd
<i>Alcyonaria</i>									
<i>Tabulata</i>									
<i>Tetracoralla</i>									
<i>Heliolitida</i>									
<i>Hexacoralla</i>									

Rys. 8. Stratygraficzne rozprzestrzenienie koralowców.

LITERATURA

- Schindewolf O. H. — Grundfragen der Paläontologie. Stuttgart 1950.
- Siewiercow A. N. — Morphologische Gesetzmäßigkeiten der Evolution. 1931.
- Soshkina E. D. — Opriedielitel diewonskich czetyriechluczewych korałłow. Ak. Nauk Trudy Paleont. Inst. XXXIX, Moskwa 1952.
- Wang H. G. A. — Revision of the Zoantharia Ruzogosa in the Light of their Minute Skeletal Structures. Phil. Trans. Roy. Soc. London 1950.
- Wedekind R. Einführung in die Grundlagen d. Historischen Geologie. Stuttgart 1937.
- Jakowlew W. — Les Recifs coralliens existents — ils dans Paléozoïque? Izv. Geof. Kom. 1911.